

ارتباط استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به فرزندآوری در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی و فردوسی مشهد: مطالعه مقطعی

فائزه قربانی^{۱*}، ناهید گل‌مکانی^۲، دکتر محمدتقی شاکری^۳

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد بهداشت باروری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.
۲. استادیار گروه مامایی، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.
۳. استاد گروه آمار زیستی و اپیدمیولوژی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۲/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۵/۱۶

خلاصه

مقدمه: از آنجا که میزان باروری با عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مرتبط است، شناسایی دقیق این عوامل ضرورت دارد. ایران در مرحله نزول روند رشد جمعیتی قرار دارد و مواردی که می‌تواند نقش مؤثری در روند کاهش باروری داشته باشد، پیشرفت تکنولوژی است. نمونه‌ای از تکنولوژی، گسترش صنعت ارتباطات به ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی است. مطالعه حاضر با هدف تعیین ارتباط بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و گرایش به فرزندآوری در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی و فردوسی مشهد انجام شد.

روش کار: این مطالعه مقطعی در سال ۱۳۹۴ بر روی ۹۰۹ نفر از دانشجویان دانشگاه فردوسی و علوم پزشکی مشهد انجام شد. ابزار گردآوری داده‌ها شامل پرسشنامه اطلاعات فردی، پرسشنامه استفاده از شبکه‌های اجتماعی در ۵ بعد و پرسشنامه گرایش به فرزندآوری بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS (نسخه ۱۹) و آزمون‌های کولموگروف-اسمیرنوف و ضریب همبستگی اسپیرمن انجام شد. میزان p کمتر از ۰/۰۵ معنی‌دار در نظر گرفته شد.

یافته‌ها: در میان ابعاد استفاده از شبکه‌های اجتماعی، شدت استفاده با درصد میانگین ۶۰، از بقیه ابعاد بیشتر بود. نوع استفاده، شدت استفاده و میزان کنشگری با گرایش به فرزندآوری ارتباط مثبت و معنی‌داری داشتند ($p < ۰/۰۰۱$) و میزان استفاده و طول مدت عضویت ارتباط معنی‌داری نداشتند ($p = ۰/۲۵$). سن، بُعد خانوار و مقطع تحصیلی نیز با گرایش به فرزندآوری ارتباط منفی و معنی‌داری داشتند ($p < ۰/۰۰۲$).

نتیجه‌گیری: باروری افراد بیشتر متأثر از ویژگی‌های فردی مانند سن و بُعد خانوار است. به نظر می‌رسد به طور کلی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر کاهش تمایل به باروری تأثیری نداشته است.

کلمات کلیدی: رشد جمعیت، شبکه‌های اجتماعی مجازی، فرزندآوری

* نویسنده مسئول مکاتبات: فائزه قربانی؛ دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران. تلفن: ۰۲۱-۳۲۲۶۱۰۸۲-۳۴، پست الکترونیک:

ghorbani.f69@gmail.com

مقدمه

جمعیت و مسائل مربوط به آن، از جمله مسائل چند بُعدی و پیچیده جوامع انسانی است که تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... است. باروری به عنوان یکی از اجزای اصلی رشد جمعیت، موضوعی است که همواره مورد توجه قرار گرفته و تحقیقات گسترده و دامنه‌داری در زمینه شناخت عوامل مؤثر بر آن در ایران و خارج از ایران صورت گرفته است (۱-۳). در واقع نقش باروری به عنوان مهم‌ترین پدیده تعیین‌کننده نوسانات جمعیتی باعث شده که مطالعات مربوط به آن نسبت به سایر پدیده‌های جمعیتی از اهمیت قابل توجه‌ای برخوردار باشد. اندازه‌گیری و شناخت سطح باروری و عوامل مؤثر بر آن، نه تنها در پیش‌بینی‌های جمعیتی که اساس و زیربنای برنامه‌ریزی‌های اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی است، بلکه در ارزیابی شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه مورد مطالعه نیز از شاخص‌های کلان و مهم به شمار می‌آید (۱).

ایران نیز در حال حاضر یک کاهش باروری را تجربه می‌کند. در این راستا نتایج سرشماری‌های آماری نشان می‌دهد که میزان باروری کلی^۱ از ۷ کودک در سال ۱۳۶۳ به ۲ کودک در سال ۱۳۷۸ و ۱/۹ کودک در سال ۱۳۸۵ رسیده است و متوسط رشد سالانه جمعیت در ایران از ۳/۲۵ در سال ۱۳۷۰، به ۱/۶۲ در سال ۱۳۸۵ و ۱/۳ در سال ۱۳۹۰ رسیده که نشان می‌دهد نرخ رشد جمعیت در سال‌های اخیر در ایران رو به کاهش است (۴-۶)؛ به طوری که باروری کل بیش از ۵۰٪ کاهش داشته است (۷).

کاهش باروری منجر به پیری جمعیت می‌شود که همین امر باعث کاهش نیروی کار و دشواری در برآوردن نیازهای عرصه شغلی آینده می‌شود و پیر شدن جمعیت نیز به معنای کاهش یافتن مالیات پایه است که به دنبال آن، حفظ سطح فعلی درآمد، بهداشت و سایر هزینه‌های اجتماعی به مخاطره خواهد افتاد (۸). از جمله مواردی که می‌تواند نقش مؤثری در روند کاهش باروری داشته باشد، پیشرفت و توسعه و رشد تکنولوژی است که بر زندگی مردم حتی در زمینه‌های ارزشی و

عاطفی تأثیر گذاشته و به صورت عاملی در جهت کاهش باروری عمل می‌کند. در حقیقت، می‌توان گفت که بین توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع و میزان باروری آنان یک رابطه معکوس وجود دارد. به بیان دیگر با بالا رفتن میزان توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها، میزان باروری و رشد جمعیت کاهش می‌یابد. این امر مربوط به یک دهه خاص نیست، بلکه در پیش‌بینی‌های جمعیتی نیز این رابطه برقرار است (۹).

نمونه‌ای از رشد تکنولوژی، گسترش صنعت ارتباطات و به ویژه فضای مجازی اینترنت است که باعث سرعت و دقت در کارها و گسترش ارتباطات شده است؛ به گونه‌ای که کره زمین را تبدیل به دهکده جهانی کرده است. اینترنت منتقل‌کننده میلیون‌ها پیام است، پیام‌هایی که بر ارزش‌ها، نگرش‌ها و هویت فرهنگی کاربران آن در سطح خرد و بر نظام‌های فرهنگی- اجتماعی در سطح کلان تأثیر می‌گذارد (۱۰). با پیشرفت این رسانه‌ها، دوره سیال و ابهام‌آمیزی از پیامدهای احتمالاً منفی دنیای مدرن و رسانه‌های ارتباطی نوین آن برای انسان معاصر ترسیم می‌شود. مطالعه سربای و همکار (۲۰۱۳) نشان داد که در نسل‌های مربوط به پیش از انقلاب، نگرش به ازدواج و تشکیل خانواده در حد قوی و در نسل انقلاب و جنگ، تا حدی متوسط و در نسل‌های بعد از انقلاب و جنگ که بیشتر از سایر نسل‌ها در معرض تجربه جهانی شدن و گسترش فناوری‌های اطلاعاتی بوده‌اند، نگرش به ازدواج و تشکیل خانواده و به طور کلی ارزش ازدواج، پایین است. متولدین سال‌های بعد از ۱۳۶۷، به شدت در معرض جهانی شدن، رسانه‌ها و ارتباطات جهانی قرار گرفته‌اند. در این دوره جهانی شدن تقویت می‌شود، استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی افزایش می‌یابد، در نتیجه این نسل گرایش به ازدواج و فرزندآوری بسیار کمتری دارند. به طور کلی جهانی شدن توانسته بر ارزش ازدواج در این نسل تأثیر بگذارد (۲۴).

در ادامه روند رشد فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی، شبکه‌های اجتماعی مجازی یکی از پدیده‌های نسبتاً جدیدی هستند که باعث تغییر در بسیاری از ابعاد زندگی انسان‌ها شده‌اند. به دلیل رشد روز افزون تعداد اعضا و تأثیرگذاری آنها بر فضای واقعی، این شبکه‌ها

¹ Total fertility rate

سال ۱۳۹۴ انجام شد تا بر اساس آن بتوان در راستای یافتن عوامل واقعی تأثیرگذار بر باروری افراد تصمیم‌گیری‌های درستی گرفت.

روش کار

این مطالعه مقطعی در سال ۱۳۹۴ بر روی ۹۰۹ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی و فردوسی مشهد انجام شد. نمونه‌گیری به روش غیراحتمالی آسان انجام شد. چارچوب نمونه‌گیری مطالعه، تمامی دانشکده‌های دو دانشگاه مذکور بود، بدین صورت که ابتدا مجوز ایمیل کردن پرسشنامه‌ها از واحد فناوری اطلاعات دو دانشگاه مذکور گرفته شد. پرسشنامه‌ها در مرداد ماه سال ۱۳۹۴ به تمام دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه فردوسی مشهد که در حدود ۳۰ هزار نفر بودند، ایمیل شد. به دلیل به دست نیامدن حجم نمونه لازم، پرسشنامه‌ها مجدداً در مهر ماه ایمیل شد و جمعاً ۵۱۰ نفر به صورت اینترنتی به پرسشنامه پاسخ دادند. اما به دلیل کافی نبودن حجم نمونه، جهت به دست آوردن نمونه‌های بیشتر ابتدا بعد از تأیید حراست، تعداد کل دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه فردوسی مشهد، به تفکیک دانشکده‌ها دریافت شد و با توجه به حجم نمونه و تعداد حداقلی نمونه‌ها از هر دانشکده، اقدام به جمع‌آوری پرسشنامه‌ها شد که در نهایت ۱۰۴۸ پرسشنامه تکمیل شد. لازم به ذکر است که روند پرسشنامه‌های اینترنتی بدین صورت بود که ابتدا فرم رضایت آگاهانه شرکت در طرح تحقیقاتی، مورد تأیید واحد پژوهش قرار می‌گرفت و در صورت تأیید، فرم انتخاب واحد پژوهش (معیارهای ورود و خروج) فعال می‌شد. برخی سؤال‌ها که اهمیت ویژه‌ای در مطالعه داشتند مانند رضایت شرکت در مطالعه و معیارهای ورود و خروج و نام دانشکده، ستاره‌دار بودند. بدین معنی که تا دانشجو به آن‌ها پاسخ نمی‌داد پرسشنامه صفحه بعد فعال نمی‌شد. بعد از پاسخ‌دهی به سؤالات مرتبط با معیار ورود و خروج، صفحه مشخصات فردی فعال شده و بعد از تکمیل این صفحه، ابتدا پرسشنامه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی

اهمیت بسزایی یافته و در طی یک دهه از پدیده‌هایی موقتی، به پدیده جهانی تبدیل شده‌اند. نتایج یک نظرسنجی (۲۰۱۰) در ۲۴ کشور جهان نشان داد که در سراسر جهان به طور متوسط از هر ۱۰ نفر کاربر اینترنت، ۶ نفر از شبکه‌های اجتماعی مجازی بازدید می‌کنند (۱۱).

مشارکت جوانان در این شبکه‌ها روز به روز در حال افزایش است و گفته می‌شود شبکه‌های اجتماعی مجازی به یکی از رسانه‌های ارتباطی ویژه برای جوانان تبدیل شده‌اند (۱۲). شبکه‌های اجتماعی مجازی، علاوه بر اینکه در فضای آن افراد، دوستان جدیدی پیدا می‌کنند و یا دوستان قدیمی خود را در جریان تغییرات زندگی شان قرار می‌دهند، مکان‌هایی برای تبادل نظر نیز هستند و جوانان عقاید و نظرات خود را با هم به اشتراک می‌گذارند. این قابلیت که یک جوان بتواند با افرادی مانند خود در کشورهای دیگر جهان ارتباط برقرار کند، باعث می‌شود که این شبکه‌ها به مکانی برای معرفی ایده‌های جدید و مباحثه تبدیل شوند. در مطالعه اصغرکیا و همکار (۲۰۱۳) عواملی نظیر: اشتراک اطلاعات و اخبار، آزادی در ارتباط، جریان آزاد اطلاعات در شبکه‌ها، توانایی کنترل مخاطب بر اطلاعات شخصی و برابری اصولی در شبکه، در پیوستن دانشجویان به این شبکه نقش اساسی داشته است (۱۳). از دیگر دلایل تمایل به عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توان به ارضای نیاز به تعلق گروهی و کسب هویت مجازی اشاره کرد (۱۴).

یکی از وظایف مامایی، کنترل رشد جمعیت و تنظیم خانواده است و از آنجا که روند نزولی کاهش جمعیت در ایران در خور توجه است، شناخت مسائل مرتبط و مؤثر بر باروری و فرزندآوری و دادن مشاوره مفید و مؤثر به مردم می‌تواند بسیار کمک کننده باشد. مطالعه علیزاده و همکار (۲۰۱۵) نشان داد که بعد از اجرای طرح پزشک خانواده، بیش‌ترین افزایش بار مراجعات مردم در ردیف اول، خدمات مامایی بوده است (۱۵). از این رو مطالعه حاضر با هدف تعیین ارتباط استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با گرایش به فرزندآوری در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی و فردوسی مشهد در

تعداد دوست در این شبکه‌ها دارند از گزینه‌های "کمتر از ۱۰ دقیقه در روز، ۳۰-۱۰ دقیقه در روز و ..." و همچنین "تعداد ۱۰ یا کمتر از ۱۰ دوست، بین ۵۰-۱۱ دوست و ..." استفاده شد. همچنین جهت سنجش میزان کنشگری در شبکه‌های اجتماعی مجازی، گزاره‌هایی مانند "در پروفایل شخصیم برای پُست‌ها کامنت می‌گذارم، معمولاً یادداشت‌ها یا وبلاگ دیگران را می‌خوانم و ..." آورده شد که کاربران میزان موافقت خود را با این گزاره‌ها در مقیاس لیکرت از خیلی زیاد تا خیلی کم انتخاب می‌کردند و اطلاعات مربوط به اینکه آنان معمولاً چه اطلاعاتی را و به چه میزان در پروفایل خود به اشتراک می‌گذارند (مانند عکس، فیلم، مطالب مذهبی و ...) با مقیاس لیکرت از "خیلی کم تا خیلی زیاد" سنجیده شد.

نحوه نمره‌دهی این پرسشنامه بدین صورت بود که برای سنجش میزان استفاده، به گزینه "هرگز، امتیاز صفر"، "گاهی گهگاهی امتیاز ۱" و به همین ترتیب نمره‌دهی افزایش می‌یافت. برای سنجش طول مدت عضویت به گزینه "کمتر از یک ماه صفر امتیاز"، ۶-۱ ماه، ۱ امتیاز" و به همین ترتیب نمره‌دهی افزایش می‌یافت. در مورد سنجش شدت استفاده نیز به همین منوال به گزینه‌ها نمره تعلق می‌گرفت و در قسمت میزان کنشگری و اینکه معمولاً چه اطلاعاتی را و به چه میزان در پروفایل خود به اشتراک می‌گذارند، واحد پژوهش میزان موافقت خود را بر حسب مقیاس لیکرت انتخاب می‌کرد؛ به طوری که به گزینه "خیلی کم، نمره ۱" و گزینه "خیلی زیاد نمره ۵" تعلق می‌گرفت و کسب نمره بالا در این پرسشنامه بدین معنی بود که فرد میزان استفاده بیشتری از شبکه‌های اجتماعی مجازی دارد و بسیار فعال است.

پرسشنامه گرایش به فرزندآوری برگرفته از پرسشنامه عنایت (۱۳۹۲) و شامل ۲۷ گویه بود و با مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت از "کاملاً مخالفم" تا "کاملاً موافقم" اندازه‌گیری می‌شد؛ به طوری که به "کاملاً مخالفم، نمره ۱" و "کاملاً موافقم، نمره ۵" تعلق می‌گرفت. کسب نمره بالاتر نشان دهنده گرایش به فرزندآوری در سطح بالا بود.

و در مرحله بعد پرسشنامه گرایش به فرزندآوری توسط دانشجوی تکمیل می‌شد.

معیارهای ورود به مطالعه شامل: ایرانی و دانشجوی دانشگاه علوم پزشکی و فردوسی مشهد بودن، رضایت آگاهانه جهت شرکت در مطالعه و دانشجوی بودن با هر سن و مقطع تحصیلی بود. دانشجویانی که صاحب فرزندی با ناهنجاری جسمی یا ذهنی^۱ یا سابقه فرزندی با ناهنجاری جسمی یا ذهنی^۲ در بستگان درجه یک و یا دچار بیماری خاص^۳ (اختلالات خود ایمنی، MS و ...) بودند و کسانی که بیش از ۹۰٪ پرسشنامه‌ها جواب نداده بودند، از مطالعه خارج شدند. بدین ترتیب از میان ۱۰۴۸ نفر، ۹۰۹ نفر از دانشجویان وارد مطالعه شدند. برای گردآوری داده‌ها، از پرسشنامه اطلاعات فردی، پرسشنامه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و پرسشنامه گرایش به فرزندآوری استفاده شد. پرسشنامه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، پرسشنامه اصلاح شده کرم‌اللهی (۱۳۹۱) برگرفته از کتاب اینترنت و دین داری، مقاله ایسون (۲۰۰۷)، مقاله وانین (۲۰۱۳) و مقاله یانگ (۲۰۱۱) بود. در این پرسشنامه، عضویت، طول مدت عضویت، میزان استفاده، نوع استفاده، شدت استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و میزان کنش‌گری در این شبکه‌ها سنجیده شد.

برای سنجش میزان استفاده از گزینه‌های "هرگز، گهگاهی، ماهانه، هفتگی یا روزانه" و برای سنجش طول مدت عضویت از گزینه‌های "کمتر از یک ماه، ۱ ماه تا ۶ ماه و ..." استفاده شد. همچنین برای سنجش نوع استفاده کاربران از گویه‌هایی مانند دنبال کردن موضوعات و مسائل جاری کشور، اطلاعات و اخبار مربوط به مسائل خانواده، اطلاعات و اخبار مربوط به شغل‌یابی و ... استفاده شد. برای سنجش شدت استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، در مورد اینکه کاربران حدوداً چه زمانی از روز را در این شبکه‌ها سپری می‌کنند و چه

^۱ منظور از ناهنجاری‌های جسمی و ذهنی بیماری‌هایی مانند سندرم داون، بیماری‌های خودایمنی (تیروئیدی، لوپوس و ...)

^۲ منظور از ناهنجاری‌های جسمی و ذهنی بیماری‌هایی مانند سندرم داون، بیماری‌های خودایمنی (تیروئیدی، لوپوس و ...)

^۳ منظور از بیماری‌های خاص بیماری خود ایمنی مانند لوپوس، آرتریت روماتوئید و بیماری دیگر مانند مالتیپل اسکلروزیس و ...

یافته‌ها

در این مطالعه ۹۰۹ دانشجوی مورد بررسی قرار گرفتند که محدوده سنی آن‌ها ۱۸-۴۵ سال با میانگین ۲۴/۷۲ سال بود که که ۵۵۰ نفر (۶۰/۹٪) زن و ۳۵۲ نفر (۳۹/۱٪) مرد و ۷ نفر نامعلوم بودند. از این بین، ۶۲۸ نفر (۶۹/۳٪) مجرد و ۲۶۵ نفر (۲۹/۴٪) متأهل و ۱۶ نفر نامعلوم بودند و همچنین ۱۷۳ نفر (۶۷/۶٪) از دانشجویان متأهل، فرزندی نداشتند و ۴۷ نفر (۱۸/۴٪) از آن‌ها یک فرزند داشتند. از نظر بُعد خانوار دانشجویان، ۴۳۳ نفر (۴۹/۷٪) بین ۰ تا ۲ خواهر و برادر و ۳۳۳ نفر (۳۸/۲٪) از آن‌ها بین ۳ تا ۵ خواهر و برادر داشتند. تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد، درصد میانگین گرایش به فرزندآوری ۴۶/۹۸٪ بود که درصد نسبتاً بالایی بود و بین سن و بُعد خانوار با گرایش به فرزندآوری ارتباط معکوس و معنی‌داری وجود داشت ($p < 0.002$) (جدول ۱).

جدول ۱- ارتباط بین سن و بُعد خانوار با متغیر گرایش به فرزندآوری

مشخصات افراد	T	سطح معنی داری*
سن	-۰/۱۰	<۰/۰۰۲
تعداد خواهر و برادر	-۰/۰۶۸	۰/۰۴۶

*آزمون اسپیرمن

اجتماعی مجازی (۹/۳۵٪) به ترتیب بیش‌ترین و کمترین درصد میانگین‌ها را به خود اختصاص دادند (جدول ۲).

جهت تعیین روایی ابزارها از روایی محتوا استفاده شد که با لحاظ نمودن پیشنهادات و اصلاحات لازم ۷ نفر از اساتید دانشکده پرستاری و مامایی، ابزار نهایی مورد استفاده قرار گرفت و پایایی آن به روش همسانی درونی و با محاسبه آلفای کرونباخ تعیین شد که آلفای پرسشنامه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی $\alpha = 0.935$ و پرسشنامه گرایش به فرزندآوری $\alpha = 0.837$ بود. داده‌ها پس از گردآوری با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS (نسخه ۲۳) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. ابتدا توسط آزمون کولموگروف-اسمیرنوف بر خورداری متغیرهای کمی از توزیع طبیعی تعیین شد که در این مطالعه تمام متغیرها از توزیع غیر نرمال برخوردار بودند، به همین دلیل از آزمون‌های ناپارامتریک استفاده شد. جهت بررسی همبستگی داده‌های کمی که همگی دارای توزیع غیر نرمال بودند، از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد. میزان p کمتر از ۰/۰۵ معنی‌دار در نظر گرفته شد.

جدول ۲- مقایسه درصد میانگین و انحراف معیار ابعاد استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی

متغیرها	تعداد	انحراف معیار $\pm$ میانگین	حداقل نمره کسب شده	حداکثر نمره کسب شده	حداقل نمره ممکن	حداکثر نمره ممکن	درصد میانگین
استفاده از شبکه اجتماعی مجازی	۹۰۹	52.2 ± 17.3	۵۵	۲۷۷	۴۵	۳۷۱	۳۹/۱۴٪
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	۹۰۹	7.39 ± 3.07	۲۴	۷۸	۲۴	۱۲۰	۹/۳۵٪
کنش‌گری در شبکه‌های اجتماعی مجازی	۹۰۹	$30.99 \pm 7.5/9.8$	۱۴	۱۴۲	۱۴	۱۵۶	۴۳/۳۴٪
نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	۹۰۹	$12.40 \pm 2.3/7.6$	۰	۵۰	۰	۵۰	۴۶/۵۹٪
طول مدت عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی	۹۰۹	$1.17 \pm 3/9$	۱	۵	۱	۵	۵۸/۰۰٪
شدت استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	۹۰۹	7.23 ± 2.7	۶	۴۵	۶	۴۰	۶۰/۰۰٪

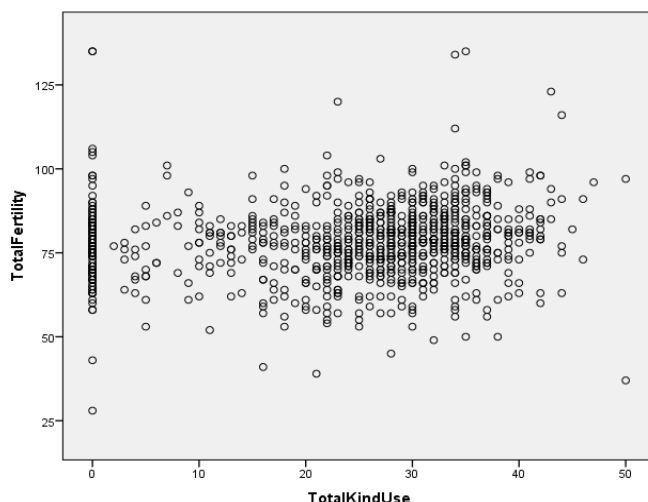
شبکه‌های اجتماعی مجازی با گرایش به فرزندآوری ارتباط معنی‌داری داشتند ($p < 0.001$) (جدول ۳).

از میان ابعاد استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، نوع استفاده، شدت استفاده و میزان کنشگری در

جدول ۳- ارتباط ابعاد استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با گرایش به فرزندآوری

متغیرها	R	سطح معنی داری
میزان استفاده	۰/۰۳۸	۰/۲۵
طول مدت عضویت	-۰/۰۱	۰/۷۷۱
نوع استفاده	۰/۱۵۸	<۰/۰۰۱
شدت استفاده	۰/۱۸۲	<۰/۰۰۱
میزان کنشگری	۰/۲۲۰	<۰/۰۰۱

یکی از نمودارهای نشان‌دهنده ارتباط بین نوع استفاده و گرایش به فرزندآوری در زیر ارائه شده است.

نمودار ۱- رابطه نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با گرایش به فرزندآوری در افراد مورد مطالعه

بحث

پرتعدادترین گروه نسلی ایران، در مواجهه با اینترنت و متأثر از فضای مجازی هستند. در مطالعه حاضر درصد میانگین گرایش به فرزندآوری ۴۶/۹۸٪ بود که نشان‌دهنده گرایش به فرزندآوری بالا در دانشجویان است که این یافته با نتایج مطالعه عنایت و همکار (۲۰۰۷) و مطالعه عباسی شوازی و همکار (۲۰۰۶) که روند کاهش گرایش به باروری و فرزندآوری را نشان دادند، همخوانی نداشت. به نظر می‌رسد علت تفاوت در نتایج، تفاوت در جامعه پژوهش باشد. در مطالعه عنایت و عباسی شوازی جامعه پژوهش، فقط زنان و در رده‌های سنین مختلف بودند که می‌تواند گرایش به فرزندآوری را تحت تأثیر خود قرار دهد (۱۷)، (۵). در مطالعه حاضر بین سن و گرایش به فرزندآوری ارتباط آماری معکوس و معنی‌داری وجود داشت و نتایج مطالعه حاضر با مطالعه راد و همکار (۲۰۱۵) همخوانی داشت، زیرا در این مطالعه سن افراد بیش‌ترین اثر را بر

مطالعه حاضر با هدف ارزیابی ارتباط استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با گرایش به فرزندآوری در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی و فردوسی مشهد انجام شد. رسانه‌های نوین به ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی منجر به تحول در شدت و میزان ارتباط انسان‌ها در اقصی نقاط جهان شده‌اند و تحولی کیفی در نحوه ارتباط انسان‌ها با یکدیگر ایجاد کرده‌اند؛ بدین معنی که امروزه با استفاده از اینترنت، امکان بهره‌گیری از انبوهی از اطلاعات در کم‌ترین زمان ممکن و برقراری ارتباط گفتاری دیداری و نوشتاری با هزینه‌های نسبتاً کم فراهم آمده است (۱۶). شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای ارتباطی، با قابلیت و امکانات خود تأثیرات عمیقی بر جنبه‌های اجتماعی کاربران در جوامع گوناگون گذاشته‌اند و جوانان پرجمعیت‌ترین و

اجتماعی مجازی در کنار سایر فناوری‌ها از جمله ماهواره، اینترنت و موبایل آورده شده است و به صورت مجزا مورد بررسی قرار نگرفته است.

در مطالعه حاضر طول مدت عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی با گرایش به فرزندآوری ارتباط معنی‌داری نداشت ($t = -0.1$ $p = 0.771$) که با نتایج مطالعه عدلی‌پور (۲۰۱۳) مغایرت داشت؛ بدین معنی که در مطالعه عدلی‌پور، با افزایش مدت زمان عضویت، هویت خانوادگی کاربران و هویت دینی آن‌ها تضعیف شد (۲۲). از طرفی در مطالعه سروش و همکار (۲۰۱۳) نیز عنوان شد که دینداری، رابطه مستقیم و مثبتی بر باروری دارد، یعنی هرچه افراد هویت دینی اصیل‌تری داشته باشند، گرایش به باروری آن‌ها نیز بیشتر است (۲۳). همچنین نتایج مطالعه حاضر با نتایج مطالعه عنایت و همکار (۲۰۱۳) و سرایی و همکار (۲۰۱۳) نیز همخوانی نداشت. در مطالعه عنایت و همکار (۲۰۱۳) بین میزان استفاده از رسانه‌های نوین (اینترنت، شبکه‌های اجتماعی مجازی و...) با گرایش به فرزندآوری ارتباط منفی و معنی‌داری وجود داشت و در مطالعه سرایی و همکار (۲۰۱۳) نیز که تفاوت بین نسلی پیرامون ارزش ازدواج را نشان می‌داد، بیانگر این مطلب بود که در نسل‌های بعد از انقلاب به دلیل فرآیند جهانی شدن و ورود ابزارهای آن (اینترنت، شبکه‌های اجتماعی مجازی) گرایش به ازدواج و ارزش جایگاه آن، کاهش یافته است؛ به طوری که میانگین ارزش ازدواج در متولدین دهه ۷۰ از همه متولدین دیگر کمتر بود و در نهایت با کاهش ارزش ازدواج در افراد، کاهش گرایش به فرزندآوری نیز قابل پیش‌بینی است. اما این یافته با نتایج مطالعه قدرتی همخوانی داشت؛ بدین معنی که به صورت کلی طول مدت عضویت در رسانه‌ها با باروری ارتباط آماری معنی‌دار ندارد. نتایج مطالعه ما با مطالعات عنایت و سرایی همخوانی نداشت این تفاوت می‌تواند به این دلیل باشد که در مطالعه عنایت، جامعه پژوهش فقط زنان بودند و مردان مورد بررسی قرار نگرفتند، ولی در مطالعه حاضر مردان نیز مورد بررسی قرار گرفتند، زیرا گرایش مردان به فرزندآوری در تصمیم کلی خانواده برای فرزندآوری نیز اهمیت ویژه‌ای دارد. در مطالعه سرایی و همکار (۲۰۱۳) نیز میزان استفاده و

گرایش به فرزندآوری داشت (۲۹). در مطالعه حاضر ۸۷٪ افراد مورد مطالعه عضو حداقل یکی از شبکه‌های اجتماعی مجازی بودند، ولی در مطالعه جوادی‌نیا (۲۰۱۳) ۵۷٪ دانشجویان، در مورد شبکه‌های اجتماعی مجازی اطلاع داشتند و ۳۷٪ آن‌ها در این شبکه‌ها عضویت داشتند (۱۸). یکی از دلایل همخوانی نداشتن نتایج مطالعات فوق می‌تواند به این علت باشد که از ۲ سال قبل تاکنون، به دلیل جذابیت شبکه‌های اجتماعی، تعداد بسیار بیشتری از دانشجویان به عضویت در این شبکه‌ها درآمده‌اند.

در این مطالعه، از بین ابعاد استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، بُعد شدت استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی (۶۰٪) و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی (۹۳٪) به ترتیب بیش‌ترین و کمترین درصد میانگین‌ها را به خود اختصاص دادند که نشان می‌دهد به طور کلی در افراد مورد مطالعه، شدت استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بیشتر از سایر ابعاد آن بود. در واقع شدت استفاده، معرف تعداد دوستان مجازی و زمان سپری شده در شبکه‌های اجتماعی است. در مطالعه حاضر بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با گرایش به فرزندآوری در دانشجویان ارتباط معنی‌داری وجود نداشت ($p = 0.25$) که با نتایج مطالعه قدرتی و همکاران (۲۰۱۱) که بین میزان استفاده از رسانه‌ها و باروری ارتباط معنی‌داری وجود نداشت، همخوانی داشت (۱۹)، اما نتایج مطالعه حاضر با نتایج مطالعه عنایت و همکار (۲۰۱۳)، اکتابی (۲۰۰۵) و کلانتری و همکاران (۲۰۰۴) مبنی بر ارتباط معنی‌دار و منفی بین استفاده از رسانه‌ها (موبایل و شبکه‌های اجتماعی مجازی و...) با گرایش به فرزندآوری همخوانی نداشت (۱۷، ۲۰، ۲۱). این تفاوت می‌تواند به این دلیل باشد که جامعه پژوهش این مطالعات زنانه بودند که در همه رده‌های سنی قرار داشتند و این موضوع بدیهی است که جوانان بیش‌ترین استفاده‌کنندگان و مخاطبان رسانه‌های نوین هستند و در نتیجه بیش‌ترین افرادی هستند که از ماهیت این رسانه‌ها تأثیر می‌پذیرند. همچنین در این مطالعات رسانه‌های نوین به صورت کلی سنجیده شد که نقش شبکه‌های

در مطالعه حاضر بین شدت استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با گرایش به فرزندآوری ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود داشت ($t=0/182$, $p<0/001$)، یعنی هرچه شدت استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بیشتر شود، گرایش به فرزندآوری نیز افزایش می‌یابد که با مطالعه مزینانی (۲۰۱۳) و عدلی‌پور (۱۳۹۳) همخوانی نداشت؛ بدین معنا که در مطالعه مزینانی (۲۰۱۳) مدت زمان حضور در شبکه‌ها سنجیده شد که در واقع شدت استفاده از شبکه‌ها را نشان می‌دهد و به این نتیجه رسیدند که هر چه مدت حضور کاربران در شبکه‌های اجتماعی مجازی بیشتر باشد، باعث تضعیف هویت دینی آن‌ها می‌شود، در حالی که سروش و همکار (۲۰۱۳)، سرایی و همکار (۲۰۱۳) و کلانتری (۲۰۱۰) در مطالعات خود به ارتباط مستقیم و مثبت بین هویت دینی افراد و باروری اشاره کردند. در مطالعه کلانتری که جامعه پژوهش آن را جوانان متأهل شهر تبریز تشکیل می‌دادند، گرایش دینی، بالاترین تأثیر را بر گرایش به فرزندآوری در بین جوانان این شهر داشت. در نتیجه این مطالعات نشان می‌دهند که با افزایش شدت استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، گرایش به فرزندآوری نیز کاهش می‌یابد. تفاوت نتایج مطالعه حاضر با مطالعات سروش و همکار (۲۰۱۳) و کلانتری (۲۰۱۰) می‌تواند به دلیل تفاوت در جامعه مورد پژوهش باشد، زیرا در این مطالعات واحدهای پژوهش افراد متأهل بودند، ولی واحدهای پژوهش در مطالعه حاضر متشکل از مجردین و متأهلین بودند، زیرا وضعیت تأهل می‌تواند گرایش به فرزندآوری را تحت تأثیر خود قرار دهد (۲۲، ۲۳، ۲۶).

در مطالعه حاضر بین میزان کنشگری در شبکه‌های اجتماعی مجازی با گرایش به فرزندآوری ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود داشت ($t=0/220$, $p<0/001$). بدین معنی که هرچه میزان کنشگری در شبکه‌های اجتماعی مجازی افزایش می‌یابد، گرایش به فرزندآوری نیز افزایش پیدا می‌کند. نتایج مطالعه حاضر با مطالعه مزینانی (۲۰۱۳)، کرزر و همکار (۲۰۰۹)، مانسکی و همکار (۲۰۰۳) و سرایی و همکار (۲۰۱۳) همخوانی نداشت. مطالعه مزینانی (۲۰۱۳) نشان داد که هرچه میزان مشارکت و فعال بودن (میزان کنشگری) کاربران شبکه-

طول مدت استفاده از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز به شکل اختصاصی مورد بررسی قرار نگرفت. همچنین از سال ۱۳۹۲ تاکنون همانطور که سیاست‌های جمعیتی تغییر کرده است، ممکن است نگرش افراد به ازدواج و فرزندآوری نیز تغییر کرده باشد و جدای از فرآیند جهانی شدن باشد (۱۷، ۲۴).

در مطالعه حاضر بین نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با گرایش به فرزندآوری رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت ($t=0/158$, $p=0/000$). به شکل اختصاصی تر در مطالعه حاضر، افرادی که موضوعات مرتبط با مسائل ازدواج و خانواده و همسرداری، شغل و کارایی، تفریحی و سرگرمی، ورزشی و جملات اخلاقی قصار و زیبا را بیشتر در شبکه‌های اجتماعی دنبال می‌کردند، گرایش به فرزندآوری بیشتری داشتند. به صورت دیدگاه کلی اکثر گویه‌های نوع استفاده با گرایش به فرزندآوری رابطه مثبت و معنی‌داری دارند که می‌تواند نشانه گرایش به فرزندآوری بالا در دانشجویان باشد. نتایج مطالعه حاضر از نظر نوع استفاده کاربران، با مطالعه مزینانی (۲۰۱۳) همخوانی نداشت، زیرا در این مطالعه نوع استفاده کاربران از شبکه‌های اجتماعی مجازی با مدرنیته شدن افراد و هویت دینی آن‌ها ارتباط معنی‌داری داشت. کاربرانی که بیشتر از موضوعات علمی، آموزشی و خبری استفاده می‌کنند، هویت دینی آن‌ها بیشتر حفظ شده و در قالب سنتی باقی می‌مانند و بر عکس کسانی که از محتوای تفریحی و سرگرمی شبکه‌ها استفاده می‌کنند، هویت دینی آن‌ها ضعیف‌تر می‌شود، زیرا دینداری و هویت دینی افراد، ارتباط مستقیم با باروری دارد، در نتیجه با تضعیف هویت دینی افراد، باروری آن‌ها نیز کاهش می‌یابد. تفاوت نتایج مطالعه حاضر با مطالعه مزینانی می‌تواند ریشه در تعداد گویه‌های نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی داشته باشد، زیرا در مطالعه مزینانی گویه‌های نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی فقط محدود به موارد تفریح و سرگرمی، اطلاعات و اخبار، صحبت با دوستان بود، در حالی که در مطالعه حاضر گویه‌های نوع استفاده به ۱۰ مورد تقسیم شدند (۲۳-۲۵).

عدم حضور مستقیم پژوهشگر، امکان نظارت مستقیم بر تکمیل پرسشنامه‌ها وجود نداشت، در نتیجه ممکن است پاسخگویان، به سؤالات با دقت کافی پاسخ ندادند. نتایج مطالعه حاضر دلالت بر گرایش به فرزندآوری بالا در دانشجویان دارد که پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده بررسی کیفی در زمینه گرایش به فرزندآوری در جوانان و مقایسه بین دو نسل دهه ۶۰ و دهه ۷۰ در این زمینه و عوامل مؤثر بر آن سنجیده شود.

نتیجه‌گیری

بیشتر دانشجویان از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند و این شبکه‌ها بیشتر جنبه ارتباطی و سرگرمی دارند و این شبکه‌ها نه تنها تأثیر منفی بر گرایش به فرزندآوری ندارند، بلکه در برخی ابعاد مانند نوع استفاده، شدت استفاده و میزان کنشگری، تأثیر مثبت دارند. در کل گرایش به فرزندآوری یعنی تمایل به داشتن فرزند از نظر بیولوژیکی، در این مطالعه بالا بود. همچنین سن افراد و بُعد خانوار با گرایش به فرزندآوری ارتباط معکوس و معنی‌داری داشتند که نشان می‌دهد هرچه سن افراد و تعداد خواهر و برادران افراد بیشتر باشد، گرایش به فرزندآوری آنان کمتر است.

تشکر و قدردانی

مطالعه حاضر برگرفته از طرح پایان نامه تحقیقاتی مصوب دانشگاه علوم پزشکی مشهد با کد طرح ۹۳۱۴۳۶ است که با حمایت مالی معاونت پژوهشی آن دانشگاه انجام شد. بدین‌وسیله از همکاری و مساعدت آن معاونت محترم، کارمندان مرکز فناوری اطلاعات دانشگاه علوم پزشکی و فردوسی و همه دانشجویانی که در این طرح شرکت نمودند، تشکر و قدردانی می‌شود.

های اجتماعی مجازی بیشتر می‌شود و فعالیت بیشتری دارند، هویت دینی آن‌ها کم‌رنگ‌تر می‌شود و هرچه غیر فعال‌تر باشند، هویت دینی اصیل‌تری دارند. زیرا دین‌داری با باروری و ارزش ازدواج در نگاه افراد، ارتباط مستقیم و مثبت دارد و در نتیجه با کاهش دینداری و هویت دینی، گرایش به ازدواج و باروری نیز کم خواهد شد. در مطالعه کرزر و همکار (۲۰۰۹) و سرایی و همکار (۲۰۱۳) نیز به یکی از پیامدهای منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی یعنی فردگرایی اشاره شد که فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطاتی با ترویج شیوه‌های زندگی مدرن و ایجاد مدرنیته در زندگی افراد باعث حرکت خانواده‌ها از جمع‌گرایی به فردگرایی می‌شود. این در حالی است که در مطالعه مانسکی و همکار (۲۰۰۳) فردگرایی با باروری افراد ارتباط مستقیم داشت. سرایی و همکار (۲۰۱۳) نیز در مطالعه خود بیان کردند فردگرایی باعث تغییر دیدگاه افراد به ارزش ازدواج می‌شود. علت تفاوت نتایج مطالعه حاضر با مطالعات غیر ایرانی می‌تواند ناشی از تفاوت در فرهنگ و سیاست‌های جمعیتی هر کشور باشد، زیرا اکنون در کشور ما سیاست‌های افزایش جمعیت مد نظر است و دیدگاه و نظر افراد جامعه نیز به همان نسبت تغییر می‌کند (۲۴، ۲۵، ۲۷، ۲۸).

عوامل متعددی می‌توانند بر رفتارهای باروری تأثیرگذار باشند که از آن جمله می‌توان به رسمیت شناخته شدن افراد به خصوص زنان، کیفیت رابطه زناشویی در افراد متأهل و ... اشاره کرد که در مطالعه حاضر اطلاعات آن‌ها در دسترس نبود. اهمیت موضوع این مطالعه، با توجه به رشد منفی جمعیت و سیاست‌های افزایش نرخ رشد جمعیت کشور و جایگاه فعال و رایج شبکه‌های اجتماعی مجازی و شناسایی عوامل مرتبط، مشخص می‌شود و از نقاط قوت این مطالعه می‌باشد. از محدودیت‌های این مطالعه می‌توان به این امر اشاره کرد که چون برخی پرسشنامه‌ها به صورت مجازی تکمیل شدند و به دلیل

منابع

1. Adibi SM, Arjmand SE, Darvishzadeh Z. The investigation of fertility increase and effective factors on it among the kord clan in Andimeshk. J Iran Soc Dev Stud 2012; 4(1):81-98. (Persian).
2. Chamratrithong A, Hirschman C, Guest P. A multi-level analysis of the determinants of fertility in the four regions of Thailand. Asia Pac Popul J 1992; 7(1):51-64.
3. Kim C, Laroche M, Tomiuk MA. The Chinese in Canada: a study in ethnic change with emphasis on gender roles. J Soc Psychol 2004; 144(1):5-29.

4. Erfani A, McQuillan K. Rapid fertility decline in Iran: analysis of intermediate variables. *J Biosoc Sci* 2008; 40(3):459-78.
5. Jalal Abbasi-Shavazi M, McDonald P. Fertility decline in the Islamic Republic of Iran: 1972-2000. *Asian Popul Stud* 2006; 2(3):217-37.
6. General population and housing census: preliminary results 2011. population and housing. Available at: URL: <http://www.amar.org.ir>; 2012.
7. Mobasheri M, Alidosti M, Sorshajani S, Khosravi F, Khalafian P, Jalilian M. Determination of the most important factors influencing the fertility patterns of single child and without child families in Shahr-e-kord city in 2013. *J Ilam Univ Med Sci* 2013; 21(6):63-70.
8. Fazeli E, Golmakani N, Taghipour A, Shakeri MT. Relationship between value of children and fertility rate in women referred to Mashhad health centers. *Iran J Obstet Gynecol Infertil* 2014; 17(108):21-7. (Persian).
9. Bigdeli M, Kalantari S, Alizade Agdam MB. Relationship between fertility rate and economic and social development. *Soc Welfare Q* 2007; 5(21):123-40. (Persian).
10. Barat Dastgerdi N, Sayadi S. Relationship between using Social networks, internet addiction and depression in payamnour universities in Esfahan. *J Behav Sci* 2013; 10(5):332-41. (Persian).
11. SHahabi M, Bayat G. Goal and motivation membership users in virtual social networks. *Cult Commun Stud* 2013; 13(20):61-86. (Persian).
12. Pelling EL, White KM. The theory of planned behavior applied to young people's use of social networking web sites. *Cyberpsychol Behav* 2009; 12(6):755-9.
13. Asgharkia A, Nourimoradabadi Y. Factors associated with the tendency of students to the social network facebook (comparative study of Iranian and American students). *Stud Culte Commun* 2013; 13(49):181-212. (Persian).
14. Jafarpour M. Conceptualizing and studying the variables effective on how the virtual social networks are accepted and the role non governmental organization play in them. *Mobil Strateg Stud Q* 2012; 52:109-48. (Persian).
15. Alizadeh E, Mousavizadeh M. The impact of family physician program in reference rate of people in health centers in Mazandaran University of medical sciences. *J Med Council Iran* 2013; 31(1):9-14. (Persian).
16. Kianpour M, Adlipour S, Ahmadi HM. Interaction in facebook and its impact on modern identity of the youth in Isfahan. *Global Med J* 2014; 9(2):132-54. (Persian).
17. Enayat H, Parnian L. The study of cultural globalization and tendency to fertility. *Woman Soc Q* 2013; 4(2):109-36. (Persian).
18. Javadinia SA, Erfanian M, Abedini M, Bijari B. The effects of social networks on academic achievement of students, a study in Birjand University of Medical Sciences. *Iran J Med Educ* 2012; 12(8):598-606. (Persian).
19. Ghodrati H, Ahmadi A, Mokhtari M, Afrasiabi H. Analysis of social capital and fertility in urban regions of Sabzevar. *J Arid Reg Geograp Stud* 2011; 1(4):79-94. (Persian).
20. Ektabi R. The Reduction of fertility in Iran and its effective social, cultural and economic factors by emphasizing the family regulation role from 1986 to 1996, Case study: Isfahan city. [Master Thesis]. Isfahan, Iran: Sociology Discipline, Isfahan University; 2005. (Persian).
21. Kalantari S, Bikmohammadi H, Zare Shahabadi A. The effective demographic factors on the Women's fertility in the Yazd city. *Women Dev Politics* 2004; 3(2):137-56. (Persian).
22. Adlipour S. Sociological analysis of the implications of social networks on social identity young users Isfahan town. [Phd Dissertation]. Isfahan, Iran: Isfahan University; 2013.
23. Soroush M, Bahrani S. A study of relationship between religiosity, sex role attitude, attitude toward children and ideal and actual number of children. *Women Dev Politics* 2013; 11(2):189-208. (Persian).
24. Saraii H, Ojaghloo S. The generational study of marriage value change in Iran (case of study: women in Zanjan city). *J Iran Soc Dev Stud*. 2013; 5(4):19-42. (Persian).
25. Mazinani K. Investigate the relationship between the use of social networks and user religious identity. *Rahavarde Nour Q* 2013; 13(46):22-36. (Persian).
26. Ghoshchi F, Sedaghat K. Study of cultural and social factor's role in social trust of Tabriz citizens. *J Appl Soc* 2010; 20(4):79-102. (Persian).
27. Kertzner DI, White MJ, Bernardi L, Gabrielli G. Italy's Path to very low fertility: The adequacy of Economic and second demographic transition theories. *Eur J Popul* 2009; 25(1):89-115.
28. Manski CF, Maysnar J. Private incentives and social interactions: fertility puzzles in Israel. *J Eur Econom Assoc* 2003; 1(1):181-211.
29. Rad F, Savabi H. Investigation on tendency to fertility and its related social factors (a case study of married women aged 15 to 50 in Tabriz). *J Woman Fam Stud* 2016; 3(1):127-55. (Persian).